

DİYANET'İN "KONULU KUR'ÂN TEFSİRİ"NE HÜKÜM AYETLERİNİ ANLAMA BAĞLAMIN- DA BİR TA'LİK

Ahmet YAMAN*

"...Bu, ilâhî bir Kitap'tır ki, ayetleri, her şeyden bütünüyle haberdar olan hikmet sahibi Allah tarafından sağlamaştırılmış, sonra da her yönüyle etraflı bir biçimde açıklanmıştır." (Hûd 11/1); "...Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; bu sınırları aşmayın! Kim Allah'ın koyduğu sınırları ihlal ederse, işte onlar zalimlerdir." (el-Bakara 2/229)

"Kur'ân, mushafın iki kapağı arasındaki bilindiği şekliyledir; konuşmaz. Ama onu insanlar konuştururlar." Ali b. Ebî Tâlib

"Senin ile benim, aslında bütün şeyler için ölçü Tanrı'dır. O'nun yokluğu başıboşluğu getirir. Komutansız kalmak anlamına gelen başıboşluk ise, bütün insanların hayatından bütünüyle sökülüp atılması gereken bir kötülüktür." (Platon, Kanunlar, IV.Kitap)

Diyamet İşleri Başkanlığınca uzun süredir üzerinde durulan konulu tefsir çalışması, çıkarılan örnek fasikülden¹ anlaşıldığı kadarıyla yayım aşamasına gelmiş bulunmaktadır. İster İslama gönülden bağlanan samimi dindarı olsun, ister dîni değerlere mesafeli duranı olsun, günümüz insanının Kur'ân merkezli bilgilenme ihtiyacını bu çerçevede gidecek böyle bir çalışmanın gün yüzüne çıkarılması elbette takdire şayandır.

Örnek fasiküle seçilen başlıklar; ana konu, kavram ve kurumlar itibarıyla tefsirin, Kur'ân'ı bütünüyle kuşatacak nitelikte olacağı anlaşılmaktadır. Bu iyi bir aşamadır. Bununla birlikte seçilecek başlıkların, özellikle de günümüzde tartışma konusu olan ya da mo-

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, yamanahmet@hotmail .com

¹ T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Konulu Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, Örnek Fasikül, (Ankara 2001)

dern uygulamalar/dayatmalar dolayısıyla tartışılır hale gelen konuların yazımında ilâhî vahyin/çağrının durduğu noktada açık-seçik olunamazsa, çalışmanın başarı ile taçlanması mümkün değildir.

İşte burada, Konulu Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri Örnek Fasikül'e, "Evliliğin Sona Ermesi" başlığını² merkeze alarak bu açıdan bir bakış yapmaya çalışacağız.

Kur'ân'ın vurguları ile modern hayat kurgusu arasında kalan "Evliliğin Sona Ermesi" konusu, bu sebeptendir ki, kendi içinde çelişkiler ve muğlaklıklar taşımaktadır:

İlk cümlelerde, Kur'ân'ın aile hayatına yönelik emir ve tavsiyelerinin amel-i sâlih bilincinin yerleştirilmesini hedef aldığı söylenmiş, ardından da amel-i sâlih şöyle tanımlanmıştır: "Kişinin, Yaratıcıya olan bağlılık ve sevgisini davranışlarına ve diğer insanlarla ilişkilerine yansıtmaktır." Müslümanım diyen herkesi bağlayan böyle genel, bir başka ifadeyle tarih ve toplum üstü bir belirleme, Kur'ân'ın aile hayatıyla ilgili normlarının da tartışmasız kabulünü ve sonrasında uygulanmasını öngörür. Fakat bir paragraf sonra yer verilen şu ifadeler, söz konusu normların tarih ve toplum özelinde kalabildiğini ve dolayısıyla amel-i sâlihi başka diyarlarda aramız gerektiğini söylemektedir:

"Kur'ân'da insanî ilişkiler ve kurumlarla ilgili normatif bir düzenleme getirilmek istendiğinde, vahiy döneminde mevcut sosyal realite ve telakkiler üzerinden bir anlatıma ağırlık verildiği görülür. Bu sebeple aile hayatına ilişkin âyetlerde vahyin ilk muhatapları olan toplumun geleneği ve sosyal örgüsü dikkate alınarak, erkeğin ailenin yöneticisi ve koruyucusu olduğuna vurgu yapılarak aile birliğinin muhafazasında ona daha belirgin sorumluluklar yüklenmiş, vecibelerin yerine getirilmesinin yanı sıra hakların korunması ve kullanımında da aktif bir rol verilmiştir. Kur'ân'da boşama fiilinin erkeğe izafe edilmiş olması da böyle bir anlam taşır."

Aile hayatına ilişkin ahkam âyetlerinde, –verilen örnekte olduğu gibi boşama fiilinin erkeğe izafe edilmesinde- vahyin ilk muhataplarının geleneği ve sosyal örgüsü dikkate alındı ise³, Kur'ân'ın tasdik edicisi olduğu ve insanlara doğru yolu göstermek üzere indirilen Tevrât ve İncil'de⁴ bulunan aynı yöndeki şu emir ve tavsiyeler neyi dikkate almıştır?:

"Bir adam bir kadın alıp onunla evlendiği zaman vaki olacak ki, onda utanılacak bir şey bulduğu için, kadın onun gözünde lütuf bulamazsa, onun için boş kağıdını yazacak ve onun eline verecek ve onu evinden gönderecektir..."⁵; "Ve kâhinlerin oğulları arasında yabancı karı almış olan bazıları bulundu...Ve karılarını boşayacaklarına dair el verdiler..."⁶; "Ve: 'Kim karısını boşarsa ona boş kağıdını versin' denilmiştir. Fakat ben size derim ki, zinadan başka bir sebeple karısını boşayan a-

² age., s.45-48

³ İlgintir ki, ileriki satırlarda, el-Bakara 2/228-230, 236-237; en-Nisâ 4/20-21; el-Ahzâb 33/49; et-Talâk 65/1-2 âyetlerinin, kocanın bu hakkını teyit ettiği belirtilmektedir. bkz. age., s. 47

⁴ Âlü İmrân 3/3-4; el-Mâide 5/48

⁵ Tesniye 24/1-3

⁶ Ezra 10/18-19

dam, onu zâniye eder..."⁷; "Kocalı kadın, kocası sağ oldukça kanun ile ona bağlıdır; fakat kocası ölürse, koca kanunundan azat olur."⁸

Boşama yetkisiyle ilgili olarak konunun son sayfasında daha açık ifadeler kullanılmıştır:

"Özellikle son yüzyılda İslam dünyasında toplum ve onun bir parçası olarak aile yapısındaki değişim, kadının sosyal hayata katılımı ve kadın hakları telakkisi, aile hukukunun yasal düzenlemelere konu edilip evlenmenin yanı sıra boşanmanın da resmî prosedüre bağlanması gibi gelişmeler, doğal olarak diğer birçok tartışma yanında, Kur'an'da yer alan evliliğin sona ermesiyle ilgili hükümlerin günümüzde nasıl anlaşılması gerektiği sorununu da ön plana çıkardı."

Bu tespit de şöyle gerekçelendirilmiştir:

"Çünkü şekilci bir anlayışla bakıldığında Kur'an'da evlilik birliğinin kurulması ve sona erdirilmesinin daha çok ikili ilişki olarak görülüp böyle bir çerçevede taraflara yönelik telkinlerin yapıldığı, topluma sınırlı bir ödev yüklendiği, devletin aktif müdahalesinden ise hiç söz edilmediği⁹ sonucuna varılabilir...Yeni dönemde evliliğin kurulması, sona erdirilmesi ve aile içi ödevler gibi temel konularda toplumsal denetim ve katkı amacıyla yasal düzenlemeye gidilmesine ihtiyaç doğduğundan birinci bakış açısının geçerlilik derecesi tartışılır hale gelmiş olsa da, ikinci açı her zaman için önemini korumaktadır."

Bu saptamaları takip eden şu satırlar ise, hem bir gerçeği, hem de eleştirdiğimiz noktalara hakim olan zihni ilişkileri ortaya koymaktadır:

"Konunun iki farklı yönü arasında sıkışan çağımız İslam bilginlerinin önemli bir kısmı, aile kurumunun günümüzdeki sosyal yapısını ve yasal şeklini Kur'an'ın çizdiği çerçevenin dışında hıristiyan Batı kültürünün etkisinin ürünü bir sapma olarak görürken, ikinci bir kesim, bu yeni durumu ilke olarak olumlu karşılamış ve Kur'an'ın geniş yorumunun bu tür değişimlere de imkan verdiği kanaatine sahip olmuştur...Ancak bu yapılırken âyetler arasında seçmecî bir tavır izlemenin ve karşı görüşü açıkça destekleyen âyetlere zorlama yorum getirmenin tedirginliğinden de tamamen uzaklaşmış değildi."

Boşama ehliyeti konusunu yeniden ele alabilir ve İslam hukukunun kaynak ve yöntemlerini kullanarak yetki sahibini yeniden belirleyebilirsiniz. Bu bir çabadır; ama bunu

⁷ Matta 5/31-32; 19/9

⁸ Romalılara Mektup 7/1-3

⁹ Oysa aile içi geçimsizliklerin giderilmesi için her iki tarafın ailelerinden hakemlerin devreye girmesini emreden en-Nisâ 4/35. âyeti, eski-yeni birçok müfessire göre, kamu otoritesinin de bu noktada müdahil olabileceğini göstermektedir. Mesela bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, (Beyrut 2000), 10/75; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Dımaşk-Riyad 1994), 1/655-656; Reşîd Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, (Mısır 1990), 2/308; İbn Âşûr, *Tefsîru'l-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (yy. ty.), 5/46; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, (çev.V.İnce ve dğr., İstanbul 1998), 5/256. Nitekim, yine açık bir çelişki örneği olarak, örnek fasikülün 48. sayfasında, bazı müfessirlere göre boşamada devlet başkanını devreye sokan âyetlerin varlığından söz edilmekte ve Taberî'ye (*Câmi'u'l-Beyân*, Beyrut 1984, 5/70) atıfta bulunmaktadır.

yaparken Kur'ân'ı göz ardı etmek veya onun öngörülerini 623-632 yılları arasına hasretmek başka bir şeydir.

Tefsirin başka bazı hüküm konularında da karşılaşıcağımızı tahmin ettiğim bu tür yaklaşımlar karşısında, tekrar, başta yapılan amel-i sâlih tanımına dönerek düşünelim:

Allah'a olan bağlılık, O'nun normatif düzenlemelerini tamamıyla uygulamada nasıl gösterilebilir? Ben, O'nun yarattığı, şekil verdiği ve herşeyimle bana hakim olan yaratıcının yerine kendimi koyarak, O'nun kelimelerinin arkasındaki asıl muradını bilebilir miyim? Murâd-ı ilâhîyi ben mi belirliyorum; bir başka ifadeyle, Allah adına konuştuğum için o murâdı ben mi tespit ediyorum? Bu belirlemede beni hangi kıstas sınırlandırıyor? Pekiyi o sınırlandırıcı kıstas ne kadar kesin? Özne ben olduktan sonra onu da bir şekilde esnetemez miyim? Mesela Sudanlı hukukçu Mahmud Muhammed Tâhâ ve öğrencisi Abdülhâdî Ahmed Nâ'im'in tarihi tersine çeviren bakışıyla bakıp¹⁰ –dil de kemiği olmadığı için- çok rahat bir biçimde, Mekki ayetlerin yasama normlarını içeren Medeni ayetleri neshettiğini söyleyerek, ahkâm ayetlerinden bütünüyle kurtulamaz mıyım? Yine söz gelimi yaşanan zamanın hakim ve galip temayülleri ya da âdetleri, Tanrı'nın çizdiği çerçevenin dışına taşmayı sonuçladığında (nass ile âdet teâruz ettiğinde), benim rotamı kim çizecek; Tanrı mı, baskın temayül mü? Allah'ın kendi kelâmı olan Kur'ân'da ortaya koyduğu normatif değerleri/buyrukları, şekil ve özülle ebedî ve evrensel midir, yoksa indiği coğrafyanın, tarih ve toplumun özellikleriyle mi irtibatlıdır?

Bazı örneklerle devam edelim:

Hüseyin Kazım Kadri'ye (ö.1934) göre, "tesettür meselesi ile ilgili nusûs, âdât-ı Arab'a göre vârid olmuştur ki, herhangi bir kavm-i İslâmînin âdât-ı Arab'a ittibai tecvîz edilemez. Binaenaleyh kadınları tesettür ile itiyâd etmiş olmayan bir kavm-i İslâmî, âdetini muhafaza etmekle dininden çıkmış olmaz."¹¹

Fazlurrahman'a (ö.1989) ve Süleyman Uludağ'a göre, çağdaş ekonomide oynadığı rol ile faiz, Kur'ân'daki ribadan tamamen farklıdır. Kur'ân'ın karşı çıkıp yasakladığı riba, asıl borcun birkaç defa katlanarak artmasıyla yapılan acı bir sömürdür. Ortaçağ fakihleri, ribayı yasaklayan âyetten (Âlü İmrân 3/130), 'faizin her türlü haramdır' sonucunu çıkarmışlardır. Modern bankacılığın görev yaptığı çağdaş ekonomilerde bu görüşün hala geçerli kabul edilmesi gariptir. İlgili âyet '*ed'âf-ı mudâ'af*' tabiri ile, fahiş faizi ve tefeciliği kastettiğinden, hal-i hazırdaki mutedil banka faizlerine şüpheli nazarla bakılamaz.¹²

Y.Nuri Öztürk'e göre, haccın yerine getirilme süresinin üç gün olduğu yönündeki geleneksel hakim fikhî iddia, Mekke kentine bir anda üç milyonu aşkın insanın dolmasına yol açmakta ve bu izdiham bir çok insanın ölümüne sebep olmaktadır. Bu ölümlerin büyük kısmı, taksirle cinayet suçuna girer. Oysa el-Bakara 2/197 ile 203. âyetleri, temel ibadetlerden biri olan haccın, 'Hac Aylan' diye bilinen üç ay içinde yapılabileceğini bildirmektedir. Öyleyse bu üç ay içinde dileyen dilediği zaman hacca gidip ibadetini yapar.¹³

Her okuma yeni bir yorumlama ise; kanun koyucunun görevi sadece kanunun zamana uyumunu sağlamak, kanunu uygulayanın görevi de sadece o kanunun tatbiki sıra-

¹⁰ bkz. M.M.Tâhâ, *er-Risâletü's-Sâniye li'l-İslam* (İngilizce çev. *The Second Message of Islam*, Syracuse Univ. Press 1987); A.A.Nâ'im, *Toward an Islamic Reformation*, (Syracuse Univ. Press 1990)

¹¹ H.K.Kadri, "Teşri-i İnsanî ve İlahî", *İslamiyat* 2/4 (1999), s. 195

¹² Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, (çev.A.Açıkgenç, Ankara 1987), s. 110-111; Süleyman Uludağ, *İslamda Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış*, (İstanbul 1988), s. 35-36

¹³ Y.Nuri Öztürk, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, (İstanbul 2000), s. 240-241

sında var olan şartlara göre kanun koyucunun muhtemel iradesini hesaba katmak ise¹⁴; hukuk tarihsel bir süreç içinde kendiliğinden meydana geliyorsa¹⁵; kanun, yürürlüğe konulmasından sonra kanun koyucunun iradesine bağlı olmaktan çıkıp bağımsız bir varlık haline dönüşüyor ve bunun sonucu olarak önemli olan, kanun koyucunun başta ne istemiş olduğu değil; fakat şimdiki şartlar göz önünde tutularak ondan çıkarılabilecek anlam ise; kanunun uygulanması anındaki toplum ihtiyaçlarına ve düzenlenmek istenen yarar veya çıkar uyumsuzluklarına en uygun gelecek biçimde kanun yorumlanmalıysa¹⁶; bütün bunlara binaen Tanrı'nın belirli bir kelamı, x tarihinde bir anlama, y tarihinde bir başka anlama geliyorsa, yani benim yaptığım her şeye onay veriyorsa; ben de diyorum ki:

Zina, *el-makâsidi'l-hams* diye bilinen beş tümelden birisi olan nesli/nesebi korumak amacıyla haram kılınmıştır.¹⁷ Zina sonucunda doğum olursa nesiller birbirine karışacak, kimin kimden olduğu belirsiz kalacaktır. Bunun önüne geçebilmek için Kur'ân, söz konusu fiili yasaklamıştır. Oysa günümüz teknolojileriyle nesillerin birbirine karışması ihtimali ortadan kalkmış, ayrıntılı test ve tahlillerle babanın kimliğini tespit, basit bir uygulama haline gelmiştir. Öyleyse aile kurumuna gösterilecek saygı saklı kalmak kaydıyla, aralarında hukukî bir evlilik bağı olmayan bekar bireylerin kendi arzularıyla bu fiili işlemleri suç kapsamında değerlendirilmemelidir. Bu yaklaşım bizi, aynı zamanda, bir gelişmiş toplum göstergesi olan cinsel özgürlük fenomenine de yaklaştırmaktadır.

Kur'ân, boşanmış bir kadının üç kurû (üç regl dönemidir ki, yaklaşık olarak üç aydır), eşi vefat etmiş bir kadının da tam olarak dört ay on gün iddet beklemesi gerektiğini (el-Bakara 2/228, 234) emretmektedir. İddetin amacı, varsa hamileliği ve dolayısıyla babanın kim olduğunu tespit etmektir. Emrin verildiği zamanda bunun tespiti ancak fiziksel gelişmeler ile yani gözle mümkün olduğundan, bekleme dışında bir yol da düşünülemezdi. Fakat günümüzde gelişmiş tahlil ve dopler (ultrason) imkanlarıyla gebelik anında belirlenmektedir. Öyleyse bu kadar uzun süre beklemeye gerek yoktur. Diğer taraftan ölüm iddeti olan dört ay on gün meselesi de, eşin arkasından yas tutma ve ağıt yakma âdeti olan Arap toplumuna özgüdür.

Kur'ân'ın ısrarla üzerinde durduğu ibadetler ve özellikle namaz, bireyin iç arınmasını sağlamak (el-Ankebût 29/45) ve onu dine bağlamak için (Tâhâ 20/14) seçilen birer sembolden ibarettir. Daha açık bir ifadeyle bu ibadetler ve namaz birer vesiledir. Beş tümelden biri olan dini korumayı hedefleyen ibadetler birer sembol ve vesileden ibaret oldukları için, gerek vakit, gerek şekil ve gerek sayı açısından kişinin buna olan ihtiyacı ve içinde bulunduğu özgül şartlarla bağıntılıdır. Binaenaleyh iç arınmayı bir başka şekilde yerine getiren ve bu yolla Allah'a bağlılığını pekiştiren kişinin vakte, şekle ve sayıya bağlı olma zorunluluğu yoktur. Çağdaş mesai anlayışı ve üretkenlik ölçütleri göz önüne alınarak kişisel düzenlemeler yapılabilir. Önemli olan iç arınma, Tanrıyla özde barışık olma ve şekli değil samimi dindarlıktır. Din de zaten son tahlilde bir vicdan işi değil midir?

Zekat, kurulmakta olan toplumun ve teşkilatlanmakta olan devletin sosyal ve askerî ihtiyaçlarını karşılamak üzere (et-Tevbe 9/60) konulmuş bir vergidir. Zamanı, oranları,

¹⁴ Tarihçi Hukuk Okulu'nun bu görüşü için bkz. M.Edib Salih, *Tefsîru'n-Nusûs fi'l-Fıkhi'l-İslamî*, (Dımaşk 1984), s.124

¹⁵ Niyazi Öktem, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Dersleri*, (İstanbul), s.284

¹⁶ Tarihî ve objektif hukuk yorum yöntemlerinin bu yaklaşım tarzları ve eleştirisi için bkz. Seyfullah Edis, *Medenî Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, (Ankara 1993), s. 191-192

¹⁷ Gazzâli, *el-Mustasfâ*, (Bulâk 1322), 1/286 vd.; Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, (Kahire ty.), 2/10-11; krş. M.Tahir b. Âşûr, *Makâsidi'l-Şer'iati'l-İslamiyye*, (Tunis 1978), s. 81, 161-162

matrahı ve sarf edileceği yerler açısından mutlak ve mahdut değildir. Günümüzün gelişmiş anlayışı bir sosyal devlet gerçeğini ortaya çıkardığından, bu devlet de sadece sosyal değil, siyasî, askerî vs. bütün ihtiyaçları gidermeyi anayasa ile kendine görev bildiğinden, topladığı vergileri de zaten bunlar için harcadığından zekatın işlevi de kendiliğinden görülmüş olmaktadır. Zekatın amacı da zaten bu değil midir? Öyleyse zaman, oran, matrah ve sarf yerleri açısından ayrı bir zekat kurumuna ihtiyaç kalmamıştır.

Kur'ân, inançlı/müslüman kadınların cinsel tacize uğramalarını önlemek için (el-Ahzâb 33/59) örtünmeleri emrini vermiştir Üçüncü bin yılın başlarında gelinen nokta itibarıyla örtü miktar ve biçiminin tacizle bir ilgisi kalmamıştır. Örtüsüzlük kanıksandığı için bu hal, cinsel bir dürtü olmaktan da çıkmıştır. Diğer taraftan Muhammed Esed'in de (v.1992) de dediği gibi, yukarıdaki âyetin, Hz.Peygamber'in eşleri ve kızlarına atıfta bulunulmasından anlaşıldığı üzere zamanla kayıtlı ifade tarzı ve kadınların toplum içine çıktıklarında giyecekleri dış kıyafet/cilbâb tavsiyesindeki bilinçli müphemlik, bu âyetin zaman ve mekan üstü bir hüküm koymaktan çok, zamanın ve sosyal çevrenin sürekli değişmesi karşısında uyulması gerekli ahlakî bir rehber anlamı taşıdığını gösterir.¹⁸ Üstelik bugün, mezkur âyetin nüzûl sebebi olan ve indiği toplumsal dokuda önem taşıyan câriye-hür ayırımını sağlamak ihtiyacı da kalmamıştır. Bu gerçekler ışığında denebilir ki, örtünme artık farz olmaktan çıkmış, bireysel bir tercih haline inmiştir. Kamu otoritesinin belli hassasiyetlere bağlı baskısı karşısında bu tercihten de feragat edilebilir.

Kur'ân kendileriyle evlenilemeyecek kimseler arasında süt anne ve süt kardeşleri sayarken (en-Nisâ 4/23), indiği coğrafyadaki süt akrabalığı gerçeğini dikkate almıştır. Vahyin bu ilk muhataplarının toplumsal geleneğine saygı duyan Kur'ân bu normuyla, zaten yaşamakta olan bir âdete vurgu yapmıştır. Süt akrabalığının bir değer olarak hemen hiç benimsenmediği ya da ilgili emrin verildiği toplumdakine koştur bir benimsenmeye mazhar olmadığı yerlerde böyle bir evlenme yasağından bahsetmek anlamsız olacaktır.

Bunun yanında kuzenler ve kuzinler (amca-hala ya da dayı teyze çocukları) arasındaki yakınlığı, öz kardeş yakınlığı gibi algılayan toplumlarda –mesela günümüz Batı ve kimi Doğu toplumlarında- bunların birbirleriyle evlenmeleri, her ne kadar Kur'ân ve Sünnet tarafından onaylanmışsa da, bahse konu algılayışla uyumlu olabilmek adına yasaklanmalıdır.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ama şu sorulara irkilmeden ve ürpermeden, gönül huzuru içinde cevap verebilmek acaba mümkün müdür?:

Kur'ân niçin indirilmiştir? O'nu indiren irade; insana, topluma, zamana ve evrene hâkim ve aynı zamanda hakîm bir Yaraticının iradesi olduğuna göre, bu irade nerede durmaktadır ve ne anlam ifade etmektedir? Kur'ân yukarıda yapılan yorumların/okumaların neresindedir? İlâhî irade, tarihin çok çok kısa bir diliminde (23 yıl), evrenin çok çok küçük bir parçasında (Mekke-Medine) ve medeniyetten uzak bir küçücük toplumsal organizmada (Cahiliye Arap toplumu) görülmüş, ondan sonra da kendisini suflörlere mi emanet etmiştir? Her yönüyle tarihsel olan bir aklın, yorum kisvesi altında inşa ettiği anlam-metin mi otoriterdir, yoksa her yönüyle ilâhî olan Kur'ân'ın kendi kutsal metni mi? Fâil kimdir; toplum mu vahiy dönüştürür, vahiy mi toplumu? Kur'ân'daki bir çok hüküm/norm cümlesinin sonunda yer alan "...Bu belirlenen normlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; sakın onları aşmayın! Kim

¹⁸ M.Esed, *Kur'ân Mesajı*, (çev.C.Koytak-A.Ertürk), İstanbul 1999, s. 865-866

Allah'ın belirlediği sınırları ihlal ederse işte onlar zalimlerdir"¹⁹ vurgusu karşısında benim sübjektif yorumum hangi samimiyet ölçüsüyle ölçülebilir. Ve nihayet "Allah ve Rasulü bir konuda hüküm verdiği zaman, artık mümin bir erkek ve kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı" (el-Ahzâb 33/36), diğer bir ifadeyle "Müminlerin, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasulüne çağırıldıklarında 'işittik ve itaat ettik' demekten" (en-Nûr 24/51) başka bir seçenekleri var mıdır?

Boşama yetkisi özelinde dile getirmeye çalıştığım hususlara burada bir nokta koyup, bilgi yanlışı ya da eksikliğine bağlı değerlendirmelere geçiyorum.

46. sayfanın ilk paragrafında Kur'ân'ın, boşamada niyet konusuna değinmediği söylenmektedir ki, bu doğru bir saptama değildir. Harfi olarak niyet ve boşama kelimeleri belki yan yana kullanılmamıştır ama, talâk kelimesi başta olmak üzere ilgili diğer kavram ve kurumların geçtiği yerlerde bunun icra yöntemi de belirtilmiştir:

"Eğer (ilâ yapanlar) boşamaya karar verirlerse biliniz ki, Allah işitir ve bilir"²⁰; "Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim."²¹; "Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın...İddet müddetlerini doldurduktan sonra onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın!"²²

Evliliğin sona erme şekillerinden olan îlâ, liân ve muhâla'a ise zaten niyetsiz gündeme gelmeyecek eylemlerdir.²³ İşte bütün bu yöntem ve prosedürler, kuşkusuz aynı zamanda niyeti de içerir. Kaldı ki, incelediğimiz yazının en son paragrafında 'boşamada kadının iradesine atıfta bulunan âyetlerden' bahsedilmekle kendi içinde bir tutarsızlık örneği daha sergilenmiş olmaktadır.

47. sayfada el-Bakara 2/228. âyete atıf yapılarak birinci ve ikinci boşamalarda kocanın, boşadığı eşini -akit ve mehir gerekmezsin- evliliğe geri döndürme hakkının ve kadının da geri dönüş yükümlülüğünün bulunduğu hükmü verilmektedir. Oysa söz konusu âyet, boşanmış kadınların üç kurû/regl iddet müddeti beklemeleri emrini verdikten sonra "...Eğer kocalar barışmak ve kendileriyle yeniden evlenmek isterlerse, bu durumda boşanmış kadınları tekrar almaya daha fazla hak sahibidirlir..." derken, kadınların böyle bir yükümlülüğünden bahsetmemektedir. Kocaların, eski hanımlarını tekrar almaya başkalarından daha çok hak sahibi olmaları başka şeydir, eski kocaları istediği zaman kadınların onlarla tekrar evlenme mecburiyetlerinin olması ayrı şeydir. Fıkıh doktrinindeki rac'î ile bâin talâk ayrımının gölgesinde kalınmış olması ve ilgili hükümlerin tafsil edilmeden verilmesi böyle bir iltibas sonucunu doğurmuş olmalıdır.

Yine aynı sayfanın ilk satırlarında 'normatif düzenlemeleriyle Kur'ân'ın öteden beri uygulana gelen boşama usullerini düzelttiği, bunları haksızlıklar taşıyan öğelerden arındırdığı ve olabildiğince dînî-ahlakî sorumluluk bilincini yerleştirme amacı taşıdığı' söylenirken, aynı sayfanın ikinci sütununda 'fıkıh doktrininin, bid'î talâk ve hulle uygulamalarını onaylamak suretiyle Kur'ân öğretisi ile toplumsal gereksinimleri ve geleneği bir çizgide buluşturmaya gayret ettiği' dile getirilmektedir. Bu açık bir çelişkidir. Üstelik böyle bir

¹⁹ Mesela bkz. el-Bakara 2/187 (Oruç tutulan günlerin gecesindeki cinsel ilişkiyi hükme bağladıktan sonra); el-Bakara 2/229-230 (Evliliğin sona ermesini düzenleyen normdan sonra); en-Nisâ 4/13-14 (Miras hisselerini belirledikten sonra); el-Mücâdele 58/4 (Zihâr keffaretini açıkladıktan sonra); et-Talâk 65/1 (İddet hükümlerini tespitten sonra).

²⁰ el-Bakara 2/227

²¹ el-Ahzâb 33/28

²² et-Talâk 65/1-2

²³ bkz. el-Bakara 2/225-226, 229; en-Nisâ 4/128; en-Nûr 24/6-7

söylem, vahyin düzeltici ve ıslah edici normları veya düşünce sistematığı ile son tahlilde uyuşmayan tarihsel fıkıh çözümlmelerini Kur'ân'a onaylatmak sonucunu vermektedir.

47. sayfadaki "...Kadına da boşama hakkı tanınması (tefvîz-i talâk) gibi konularda geliştirilen doktrin..." ifadesinden, maksat bu olmasa bile, sanki bu tefvîz müessesesinin toplumsal ihtiyaçlar ve gelenek sebebiyle fakihler tarafından ortaya çıkarıldığı anlaşılacaktır. Oysa bir önceki sayfada da geçtiği üzere, boşama yetkisinin devri, Hz.Peygamber (s.a) ile temiz eşleri (r.a) arasında yaşanan bir olaydan dolayı bizzat Kur'ân-ı Kerîm tarafından gündeme getirilmiştir.²⁴ Tahyîr yani serbest bırakma âyeti olarak da bilinen ilgili âyet şu hükmü koymaktadır: "*Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: Eğer dünya dirliliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim.*"²⁵

Son olarak, uzman olmayan kişiler nezdinde, üslup ve ihtisar gereği yanlış anlamlara sebep olabilecek iki noktaya değinerek, bu mütevazı ta'lîki bitirmek istiyorum:

47. sayfada, el-Bakara 2/236-237 ile el-Ahzâb 33/49. âyetlere atıfla, mehir belirlenmemiş bir evliliğin zifaktan önce sona ermesi halinde kadına verilecek müt'adan/gönül alıcı hediye bahsedilmiş, fakat buradaki müt'a ile Hz.Peygamber tarafından yasaklanmış bir nikah çeşidi olan müt'anın karıştırılmaması için herhangi bir uyarı yapılmamıştır.

Aynı yerde benzer biçimde el-Bakara 2/230 âyeti refere edilerek, üçüncü boşamadan sonra artık karı-kocanın yollarının ayrıldığı, araya kadının başka bir erkekle evliliği girmedikçe eski kocasına dönüşünün helal olmayacağı söylenmiştir. Yeni nikahın normal yollarla ve muvâzaasız olması gerektiğini vurgulamayan bu üslup, Kur'ân'ın ruhuna uymayan içtihatlar dolayısıyla tarihimizde sık rastlanan ve edebiyatımızda İslamı aşığılama vesilesi kılınan anlaşmalı hulle nikahı rezaletine onay verici bir tarzda anlaşılmaya müsaittir.

Ve nihayet şunu belirtmeliyim ki, "*İstediğim tek şey, gücüm yettiğince ıslahıdır, başka bir şey değil.*"²⁶

²⁴ Tahyîr konusunda ilginç bir yaklaşım olarak bkz. Şâfiî, *el-Üm*, (Beyrut 1993), 5/204-205

²⁵ el-Ahzâb 33/28

²⁶ Hüd 11/88